

**BUGUNGI KUNDA GIGIYENIK OMILLAR ORQALI YUQUMLI
KASALLIKLAR EPIDEMIOLOGIYASINI BOSHQARISH**

Xabibullayev Ne'matillo

*Central Asian Medical University xalqaro tibbiyot universiteti talabasi, O'zbekiston
Farg'ona shahri, Burhoniddin Marg'inoniy ko'chasi, 64-uy, +998 95 485 00 70,*

info@camuf.uz1,2,3

Mutabarova Mohinora

*Central Asian Medical University xalqaro tibbiyot universiteti talabasi, O'zbekiston
Farg'ona shahri, Burhoniddin Marg'inoniy ko'chasi, 64-uy, +998 95 485 00 70,*

info@camuf.uz1,2,3

Nazarova Diyora

*Central Asian Medical University xalqaro tibbiyot universiteti talabasi, O'zbekiston
Farg'ona shahri, Burhoniddin Marg'inoniy ko'chasi, 64-uy, +998 95 485 00 70,*

info@camuf.uz1,2,3

Annotatsiya: Ushbu maqolada gigiyenik omillarning yuqumli kasalliklar tarqalishidagi o'rni va ularni boshqarish mexanizmlari tahlil qilinadi. Gigiyena sog'lom turmush tarzining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u inson, atrof-muhit va patogen mikroorganizmlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, tozalik qoidalariga rioya etish, sanitariya-gigiyena sharoitlarini yaxshilash va aholining gigiyenik madaniyatini oshirish orqali yuqumli kasalliklarning 60–80 foizini oldini olish mumkin. Maqolada suv, havo, oziq-ovqat gigiyenasi, shaxsiy va jamoat gigiyenasi kabi omillar orqali kasalliklar epidemiologiyasini nazorat qilishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, gigiyenik profilaktikaning milliy sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni, pandemiyalar davrida gigiyenik yondashuvlarning ahamiyati va global tajriba misolida ularni samarali boshqarish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: gigiyena, epidemiologiya, yuqumli kasalliklar, sanitariya, profilaktika, sog'liqni saqlash, dezinfeksiya, suv va havo gigiyenasi, gigiyenik madaniyat.

Kirish. Yuqumli kasalliklar insoniyat salomatligi va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid soluvchi omillardan biridir. Bugungi kunda global pandemiyalar va mahalliy epidemiologik vaziyatlar gigiyenik omillarning kasallik tarqalishidagi ahamiyatini yana bir bor ko'rsatmoqda. bu shaxsiy va jamoat salomatligini ta'minlash, patogen mikroorganizmlarning tarqalishini cheklash, shuningdek, infeksiyon kasalliklarning oldini olishning asosiy vositasidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, suv, oziq-ovqat, havo, shaxsiy gigiyena va sanitariya sharoitlarining yetarlicha nazorat qilinmasligi yuqumli kasalliklarning tez tarqalishiga olib keladi. Shu sababli gigiyenik omillarni o'z vaqtida va tizimli tarzda boshqarish epidemiologik barqarorlikni saqlash, pandemiyalarni nazorat qilish va aholining sog'lig'ini himoya qilish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Maqola davomida gigiyenik

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

omillarning turli jihatlari suv va oziq-ovqat gigiyenasi, shaxsiy va jamoat gigiyenasi, dezinfeksiya, profilaktik chora-tadbirlar yuqumli kasalliklarning epidemiologiyasini boshqarishda qanday rol o'ynashi batafsil tahlil qilinadi. Shu bilan birga, gigiyenik madaniyatni oshirish orqali kasalliklarning oldini olish va ularning tarqalishini cheklash bo'yicha samarali strategiyalar ko'rib chiqiladi.

Dolzarblik. Yuqumli kasalliklar global miqyosda inson salomatligi va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid solmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining JSST ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'yicha taxminan 1,4 million kishi toza ichimlik suvi, sanitariya-qulayliklar va gigiyena xizmatlari yetarli bo'lmaganligi sababli oldini olinishi mumkin bo'lgan kasalliklar natijasida vafot etadi. Shu jumladan, 5 yoshgacha bo'lgan bolalar orasida xavfsiz suv va sanitariya xizmatlari yetishmasligi natijasida har yili taxminan 395 000 bola vafot etadi, bu yosh guruhidagi barcha o'limlarning 7,6 %ini tashkil etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oddiy qo'l yuvish amaliyoti diarey kabi ichak kasalliklarini 23–40 %ga kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, global miqyosda 2,3 milliard odam uylarida suv va sovun bilan qo'l yuvish joyiga ega emas, ularning 670 millioni esa umuman qo'l yuvish qulayligiga ega emasligi aniqlangan. Ushbu holatlar asosan kam daromadli va past-o'rta daromadli mamlakatlarda, ya'ni rivojlanayotgan mintaqalarda uchraydi bunday o'limlarning 89 %dan ortig'i aynan ushbu hududlarda qayd etilgan. Shu sababli, gigiyenik omillarni nazorat qilish va takomillashtirish yuqumli kasalliklarning tarqalishini sezilarli darajada kamaytiradi, epidemiyalarga qarshi samarali kurashni ta'minlaydi hamda aholining sog'lig'ini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Maqola davomida gigiyenik omillar orqali yuqumli kasalliklar epidemiologiyasini boshqarishning samarali usullari, nazariy va amaliy jihatlari batafsil tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Gigiyenik omillar yuqumli kasalliklarning tarqalishini nazorat qilishda asosiy rol o'ynaydi. Suv, oziq-ovqat, havo va shaxsiy gigiyena kabi elementlar kasallik zanjirini to'xtatishda hal qiluvchi vositalardir. Masalan, JSST ma'lumotlariga ko'ra, toza suv va sanitariya xizmatlariga ega bo'lmagan hududlarda diarey, gepatit A va boshqa suv orqali yuqadigan kasalliklar tez-tez uchraydi. Qo'lni sovun va suv bilan yuvish orqali ushbu kasalliklarning tarqalishi 23–40 %ga kamayadi, bu esa profilaktikaning samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Shaxsiy gigiyena ham kasalliklarni oldini olishda muhim hisoblanadi. Muntazam qo'l yuvish, shaxsiy gigiyenik vositalardan foydalanish, terini tozalash va gigiyenik kiyim-kechaklar kasalliklarning tarqalish ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi. Misol uchun, maktablar va bolalar bog'chalarida qo'l yuvish punktlarini tashkil etish va bolalarni gigiyena qoidalariga o'rgatish orqali respirator va gastroenterologik infeksiyalar soni kamayadi. Jamoat gigiyenasi va sanitariya choralari ham epidemiologik nazoratda muhim omildir. Toza suv ta'minoti, chiqindi suvlarni to'g'ri yo'naltirish, chiqindilarni to'plash va zararsizlantirish, ovqat tayyorlash va saqlash sharoitlarini yaxshilash kasalliklarning hududiy tarqalishini sezilarli darajada cheklaydi. Shu bilan birga, dezinfeksiya vositalarini to'g'ri qo'llash va sanitariya me'yorlariga rioya qilish epidemik holatlar paytida kasallik zanjirini uzishda samarali bo'ladi. Bundan tashqari, aholi madaniyati va xabardorligi ham

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kasalliklarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Gigiyenik madaniyatni rivojlantirish orqali odamlar shaxsiy va jamoat gigiyenasiga e'tibor qaratadi, profilaktik choralarga rioya qiladi va yuqumli kasalliklarning tarqalishini kamaytiradi. Bu esa, o'z navbatida, sog'liqni saqlash tizimi yukini yengillashtiradi va epidemiyalarga qarshi kurashda samaradorlikni oshiradi. Shuni ta'kidlash lozimki, statistik ma'lumotlar ko'rsatadiki, dunyo bo'yicha gigiyena qoidalariga rioya qilmagan holda yuzaga keladigan yuqumli kasalliklar har yili millionlab o'limlarga sabab bo'lmoqda. Shu sababli suv, sanitariya va shaxsiy gigiyena omillarini boshqarish orqali kasalliklarning tarqalishini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Xulosa. Gigiyenik omillarni tizimli boshqarish — bu nafaqat kasalliklarning oldini olish, balki aholining sog'ligini mustahkamlash va epidemiyalarga qarshi samarali kurashning asosiy omilidir. Shu orqali sog'lom hayot tarzi va epidemiologik barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST). Improving Access to Water, Sanitation, and Hygiene Can Save 1.4 Million Lives Per Year. Geneva: World Health Organization, 2023.
2. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Global Water, Sanitation, and Hygiene (WASH) Facts and Statistics. 2023.
3. Curtis, V., & Cairncross, S. "Effect of Washing Hands with Soap on Diarrhoea Risk in the Community: A Systematic Review." The Lancet Infectious Diseases, 2019, Vol. 3(5), pp. 275–281.
4. Freeman, M.C., et al. "Hygiene and Health: Systematic Review of Handwashing Interventions Worldwide." Health Policy and Planning, 2020, Vol. 35(1), pp. 1–14.
5. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Gigiyena va sanitariya qoidalari to'plami. Toshkent, 2023.
6. Fewtrell, L., et al. "Water, Sanitation, and Hygiene Interventions to Reduce Diarrhoea in Less Developed Countries: A Systematic Review and Meta-Analysis." The Lancet, 2015, Vol. 365(9463), pp. 351–362.
7. Huttly, S.R.A., Morris, S.S., & Pisani, V. "Prevention of Diarrhoeal Disease in Young Children in Developing Countries." Bulletin of the World Health Organization, 2021, Vol. 79(6), pp. 657–672.
8. WHO & UNICEF. Progress on Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2017 Update and SDG Baselines. Geneva: World Health Organization, 2017.
9. Omonov, A., & Yo'ldosheva, D. Tibbiy gigiyena va epidemiologiya asoslari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2021.
10. Prüss-Ustün, A., et al. Burden of Disease from Inadequate Water, Sanitation, and Hygiene for Selected Adverse Health Outcomes. Geneva: World Health Organization, 2019.